

УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ ВЗАЄМИНИ XX–XXI СТОЛІТТЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ)

Шум О. В. Українсько-німецькі перекладознавчі взаємини XX–XXI століття: сучасний стан та перспективи (на матеріалі перекладу художніх творів).

Дана стаття присвячена розгляду українсько-німецьких перекладознавчих взаємин XX – початку XXI століть. Ретроспективний огляд зосереджено на прикладах художньої літератури. Увага звертається на особистості перекладачів, які здійснювали переклади творів українських письменників німецькою мовою

Ключові слова: автор, ідіостиль, оригінал, переклад, перекладач.

Шум О. В. Украинско-немецкие переводческие отношения XX–XXI века: современное состояние и перспективы развития (на материале переводов художественных текстов).

Данная статья посвящена рассмотрению украинско-германских переводческих взаимоотношений XX–XXI веков. Ретроспективный обзор сосредоточено на примерах художественной литературы. Внимание обращается на личности переводчиков, которые осуществляли переводы произведений украинских писателей на немецкий язык.

Ключевые слова: автор, идиостиль, оригинал, перевод, переводчик.

Shum O. Ukrainian-german relationship in translation XX–XXI centuries: modern period and perspectives (on the translations of fictions).

This article is devoted to ukrainian-german relationship in translation studies XX–XXI centuries. A retrospective review focuses on examples of fiction. Attention is drawn to individual of translators who transferred textes of Ukrainian writers into German.

Key words: author, idiostyle, original, translation, translator.

Наразі досить актуальними є дослідження літературних перекладів з української мови німецькою. Багато науковців розглядають не лише особистості письменників та їхні твори (О. Матвішин, Д. Наливайко, М. Вешняк), а й

приділяють значну увагу особистості та стилю перекладача (М. Іваницька, Л. Коломієць, А. Науменко), що є, на наш погляд, на сучасному етапі важливим для дослідження українсько-німецьких перекладознавчих відносин. Тому ми хотіли б стисло розглянути історію українсько-німецького перекладу.

До ХХ століття українсько-німецькі перекладознавчі взаємини найяскравіше ілюструються перекладами класичних творів української літератури. Найчастіше перекладеними є твори Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, О. Кобилянської та ін. Часто самі письменники виступали як перекладачами німецькомовних письменників українською мовою, так і здійснювали авторські переклади власних творів німецькою мовою.

Зазначимо, що все ХХ століття було надзвичайно складним історичним проміжком як для самої України, так і для її літературного процесу зокрема. З одного боку, поруч творили романтики (В. Еллан-Блакитний, В. Чумак), неокласики (М. Рильський, П. Филипович), символісти (Д. Загул, В. Кобилянський), футуристи (М. Семенко) та ін.; з'явилася гнізка видавництва: «Сяйво», «Шлях», «Дзвін», «Друкар», «Ґрунт», «Криниця» тощо, виходили часописи та альманахи; з іншого, – це сторіччя означилося двома світовими війнами, еміграцією (письменники діаспори), «розстріляним відродженням». Багато письменників пройшли крізь вир війни: О. Довженко, В. Еллан-Блакитний, Г. Косинка, М. Куліш, Є. Маланюк, П. Панч, В. Сосюра, М. Хвильовий та ін. Були змушені покинути рідний край В. Винниченко, М. Вороний, М. Грушевський, Д. Донцов, Є. Маланюк, О. Олесь, О. Ольжич, В. Самійленко, С. Черкасенко, Д. Чижевський і багато інших. За межами УРСР літературний процес Галичини, Буковини і Закарпаття репрезентували такі імена, як Б.-І. Антонич, О. Кобилянська, Б. Лепкий, В. Стефаник [5, с. 216].

Початок переломним змінам поклав жорсткий контроль за ідеологічною ситуацією в країні. Деякі твори повоєнних часів через заборонені в СРСР теми стали широко доступними українському читачу лише за років незалежності, однак видавалися за кордоном і були перекладені іншими мовами. Серед таких можна назвати романи «Тигролови», «Сад Гетсиманський» І. Багряного, повість «Жовтий князь» В. Барки, роман-хроніку «Марія» У. Самчука та ін.

Так, у 1961 році в Німеччині вийшов друком переклад роману І. Багряного «Тигролови» («Das Gesetz der Taiga»), здійснений з англійської мови. Німецькою перекладено принаймні три відомі романи О. Гончара: 1970 року в Гамбурзі надрукували «Собор» («Der Dom von Satschipljanka»), переклад якого здійснив український письменник-емігрант І. Костецький разом із своєю дружиною, німецькою письменницею Е. Котмаєр; у 1976 році в Берліні світ побачила книга «Прапорносії» («Bannenträger») та 1985 – «Твоя зоря» («Morgenröte»). І лише у 2009 році завдяки праці М. Остгайм-Дзерович у Києві побачив світ німецькомовний переклад роману В. Барки «Жовтий князь» («Der gelbe Fürst»).

На думку О. Назаренко, літературний процес в Україні в кінці ХХ століття як феномен культури потребує наукового осмислення. Цей процес характеризується нестійкістю та хиткістю тенденцій, пошуком різних напрямків, які характеризують так звану «нову хвилю». Поняттям «нової хвилі» користувалися такі науковці, як Н. Білоцерківець, Т. Денисова, М. Жулинський, В. Фащенко та ін. [4, с. 141].

Отримання Україною незалежності докорінно змінило характер розвитку літературного процесу: відкидалися догматичні схеми розвитку літератури в заідеологізованих рамках «соцреалізму» й відбувався інтенсивний пошук нових естетичних способів моделювання та зображення дійсності [5].

Вийшли раніше заборонені твори М. Бажана, В. Винниченка, О. Кобилянської, І. Франка та ін., митців «розстріляного відродження» – М. Драй-Хмари, М. Івченка, Г. Косинки, М. Хвильового та ін. Читач ознайомився з творчістю української діаспори: І. Багряного, В. Барки, У. Самчука, О. Теліги та ін. [4].

Література письменників нової генерації представлена творами Ю. Андруховича, Ю. Винничука, В. Даниленка, О. Забужко, Є. Кононенко, Л. Кононовича, В. Медведя, Б. Нечерди, Є. Пашковського, Ю. Покальчука, О. Ульяненка, В. Шевчука та ін.

Значного успіху досяг український письменник-шістдесятник, прозаїк В. Шевчук. Завдяки діяльності відомої перекладачки А.-Г. Горбач у 1997 р. в Німеччині вийшла його прозова збірка під назвою «Mondschein über dem Schwalbennest» («Місцева зозулька з ластів'ячого знізда»), яка, крім однойменної повісті, також містить «Die Hexe Melanka» («Меланка» з «Голосу трави» – другої частини роману-балади «Дім на горі») та «Tante Apolinaria» («Аполінарія» з роману «Стежка в траві. Житомирська сага») [5, с. 240].

Нагадали про себе й письменники пост-шістдесятники В. Кордун, В. Голобородько та ін., які тривалий час мовчали. Популярний у 80-х роках ХХ століття лірик Ю. Андрухович у 90-х полишив ліричний жанр і вдався до написання прози. Наразі письменник належить до ряду митців, яких найчастіше перекладають іноземними мовами. Так, для німецькомовного читача вже стали доступними романи «Perversion: Roman» («Перверзія»), «Moscoviada: Roman» («Московіада»), «Zwölf Ringe: Roman» («Дванадцять обручів»), «Geheimnis: Sieben Tage mit Egon Alt» («Таємниця. Замість роману»), збірка «Engel und Dämonen der Peripherie: Essays» («Ангели і демони периферії»), перекладені С. Штьор, а також збірка есеїв у співавторстві з А. Стасюком «Mein Europa», перекладена С. Онуфрив та М. Поляком, «Das letzte Territorium: Essays» («Час і місце, або Моя остання територія»), перекладена С. Онуфрив і А. Вольдан, лірична збірка «Spurensuche im Juli. Ukrainisch-Deutsch» («Пошуки слідів у липні») та «Reich mir die steinerne Laute: Ukrainische Lyrik des 20. Jahrhunderts», перекладена у співавторстві з А.-Г. Горбач.

Наступним, чию творчість, на нашу думку, варто відзначити, є український письменник, перекладач та громадський діяч С. Жадан. Чимало його творів перекладено німецькою мовою, як, наприклад, поетична збірка «Die Geschichte der Kultur zu Anfang des Jahrhunderts. Gedichte» («Історія культури початку століття»), роман «Depeche Mode. Roman» («Депеш Мод»), «Anarchy in the UKR» («Анархія в Україні»), «Die Selbstmordrate bei Clowns» («Відсоток самогубств серед клоунів»), «Hymne der demokratischen Jugend» («Гімн демократичної молоді»), «Big Mac. Geschichten» («Біг Мак»), роман «Die Erfindung des Jazz im Donbass. Roman» («Розвиток джазу на Донбасі»), перекладений Ю. Дуркотом і С. Штьор [3].

Українська журналістка і письменниця Т. Малярчук, яка працює в жарні сюрреалізму, постмодернізму та магічного реалізму завдяки співпраці з перекладачкою К. Дате видала у 2009 році у Відні німецькою мовою твір «Neunprozentiger Haushaltssig» («Дев'ятивідсотковий оцет»).

Серед німецькомовних читацьких кіл відомий переклад прозового твору сучасної письменниці, журналістки і перекладачки з польської, німецької та російської мов Н. Сняданко «Sammlung der Leidenschaften» («Колекція пристрастей, або Пригоди молодої українки»), перекладений у 2007 році у Мюнхені А. Лютер.

Помітною в літературному процесі початку ХХІ століття є діяльність братів Прохаськів – Тараса, письменника і журналіста, та Юрка, літературознавця, есеїста, публіциста і перекладача. 2007 року у Відні завдяки співпраці з М. Блашук побачила світ їхня спільна книга «Galizien-Bukowina-Express» («Галицько-Буковинський експрес: історія залізниці на околицях Європи»). У 2009 році німецькою перекладено «Daraus lassen sich ein paar Geschichten machen» («З цього можна зробити кілька оповідань») Т. Прохаська.

Серед сучасних письменників молодшої генерації часто перекладають іноземними мовами книги Л. Дереша. Так, німецькою мовою можна прочитати романи «Kult: Roman» («Культ») у перекладі Ю. Дуркота і С. Штьор, «Intent!: oder Die Spiegel des Todes» («Намір») та «Die Anbetung der Eidechse oder Wie man Engel vernichtet: Roman» («Поклоніння ящірці. Як нищити ангелів») у перекладі М. Вайсенбюк.

У Києві живе і творить українська поетеса, письменниця, літературознавець і публіцист О. Забужко. Загалу вона стала відома завдяки своєму скандальному роману «Польові дослідження українського сексу», який у 2006 та 2008 роках перекладено німецькою («Feldstudien über ukrainischen Sex») [2].

Активними перекладачами були О. Зуєвський, І. Костецький та М. Орест. Український письменник, перекладач, критик, режиссер та видавець І. Костецький (І. Мерзляков) – один із засновників і чільних теоретиків Мистецького українського руху (МУР) в еміграції та найяскравіших українських письменників-модерністів свого покоління. У кінці 50-х

років ХХ століття він разом з дружиною, німецькою письменницею Е. Котмаєр, заснував видавництво «На горі», що спеціалізувалося на виданні перекладної літератури українською мовою та української поезії [5]. 1970 року у видавництві «Гоффманн і Кампе» вийшов друком їхній спільний із дружиною переклад роману О. Гончара «Собор» під назвою «Der Dom von Satschipljanka». З української на німецьку Е. Котмаєр також переклала «Грояндовий роман» В. Барки та чимало віршів для антології сучасної української поезії в німецькому перекладі «Weinstock der Wiedergeburt: Moderne ukrainische Lyrik» (1957), що її впорядкував В. Державін. Письменниця опублікувала вибране з творів Лесі Українки «Auf dem Blutacker». Разом із І. Костецьким упорядкувала й переклала антологію давньої української літератури «Aus dem Alten Russland» (1968).

Ще однією не менш талановитою, на нашу думку, парою українців діаспори можна назвати подружжя А.-Г. і О. Горбачів, які в 1995 році заснували видавництво «Бродина» (Brodina Verlag), що друкувало і поширювало в Німеччині твори українських письменників [5].

Однак з огляду на існування численної кількості перекладів існує низка українських письменників, твори яких узагалі не перекладалися. До цієї когорти належать творчі надбання Г. Квітки-Основ'яненка, Г. Сковороди та ін.

Отже, умовно тих, кому ми завдячуємо перекладами україномовної художньої літератури німецькою мовою, за походженням можна поділити на три групи: 1) перекладачі-українці (О. Кобилянська, Ю. Прохасько, І. Франко); 2) перекладачі-емігранти з українським корінням (А.-Г. Горбач, В. Горошовський, І. Костецький, М. Остгайм-Дзерович); 3) перекладачі-німці (К. Дате, Е. Котмаєр, С. Штьор).

Отже, історія українсько-німецького перекладу є відносно молодим напрямком. На нашу думку, подальші дослідження в цій галузі допоможуть більш докладно розглянути ідіостиль автора й перекладача, зробити порівняльний аналіз та проаналізувати відмінності між перекладачами-носіями мови та перекладачами з рідної мови іноземною.

Література

1. Гачечиладзе Г. Р. Художественный перевод и литературные взаимосвязи / Г. Р. Гачечиладзе. – М. : Советский писатель, 1980. – 255 с.
2. Забужко О. Репортаж з 2000-го року / О. Забужко. – К. : Час, 2001. – 260 с.
3. Лопушанська О. М. Стилiстичнi особливостi нiмецькомовних перекладiв Вiльгельма Горошовського української класичної літератури / М. О. Лопушанська // Сучасні проблеми германістики в Україні : Матеріали міжнар. наук. конференції / відпов. ред. Т. Р. Кияк, В. М. Лопушанський. – Дрогобич : Видавець Сурма, 2008. – С. 536–549.
4. Назаренко О. В. Із спостережень над мовними засобами українського менталітету / О. В. Назаренко // Українська ментальна ідея : минуле, сучасне, майбутнє : Міжнар. наук. конференції : матеріали доповідей. – Одеса, 1995. – С. 141–143.
5. Horbatsch A.-H. Die Ukraine im Spiegel ihrer Literatur / A.-H. Horbatsch. – München : Brodina Verlag, 1997. – 392 S.